

Kristnandet av Romarriket

Analys av en historisk förändringsprocess: Individ eller Struktur?
Historia nivå 1B – Ebba Brahe gymnasium (2026)

Innehållsförteckning

Bakgrund	1
<i>Traditionell religion i romarriket</i>	1
<i>Kristendomen innan det blev romarrikets statsreligion</i>	1
<i>Förföljelser av kristna i romarriket</i>	2
Strukturer	3
<i>Romarrikets kristnande ur strukturella perspektiv</i>	3
<i>Det kristna budskapet och praktiken</i>	3
<i>Nätverksteorin</i>	4
<i>Organisationsteorin</i>	4
<i>Monoteistisk trend</i>	4
<i>Vad talade emot kristendomens segertåg?</i>	5
Aktörer	5
<i>Romarrikets kristnande ur ett aktörsperspektiv</i>	5
Aktör I: Aposteln Paulus som öppnade kristendomen för hedningar	6
Aktör II: Konstantin den store (272–337) Roms förste kristne kejsare	6
Aktör III: Ett liv i tjänst för Gud – Melania den yngre	8
Aktör IV: Theodosius den store – kristendomen blir statsreligion	9
<i>Kejsarnas makt – förändring uppifrån och ner</i>	9
Sammanfattning av Romarrikets kristnande i punktform	10
Ordlista	11
Referenser	11
<i>Källor (referenslitteratur)</i>	11
<i>Källor på nätet</i>	11
<i>Poddar</i>	11

KRISTNANDET AV ROMARRIKET

Det romerska imperiet avrättade Jesus, men 350 år senare var kejsaren över samma rike bekännande kristen. En av världshistoriens större och viktigare *förändringsprocesser* var kristnandet av Romarriket som ledde till att Europa blev en kristen världsdel. Den här texten ska ge en politisk och religiös bakgrund till romarriket under antiken, och besvara frågan: Varför kristnades Romarriket? Hur gick kristnandet till? När du har läst texten ska du kunna diskutera romarrikets kristnande med hjälp av begreppen aktör och struktur.

Bakgrund

Traditionell religion i romarriket

I romarriket dyrkades många gudar och väsen. Romarnas gudar påminner om de gudar och gudinnor som är kända från antikens Grekland; i stället för Zeus var romarnas högsta gudom **Jupiter** och i stället för Afrodite som kärlekens gudinna var det **Venus** i romarnas föreställningsvärld. Den romerska religionen ställde aldrig frågan vad romarna trodde och höll för sant – det fanns inga strikta trosbekännelser som i de stora **monoteistiska** religionerna vi är vana vid. Däremot var det viktigt att delta i högtider och utföra ritualer och offer för att hålla gudar och andar på gott humör. En general som segrade eller en kvinna som födde ett friskt barn hade uppenbarligen gudarna på sin sida. Offentliga och privata offer av till exempel vin eller djur var vanliga. När romarna erövrade nya områden och folk tog man ofta över deras gudar, som den egyptiska gudinnan **Isis**. Den religiösa toleransen var stor. Under 200-talet blev dyrkandet av en slags övergud, **Sol Invictus**, den obesegrade solen, populär i romarriket. Sol Invictus stora högtid var vintersolståndet 25 december. De kristna började under 300-talet fira Jesus födelsedag samma dag, gissningsvis finns det ett samband.

Många romare fortsatte med hedniska, förkristna praktiker långt in i den tidsperiod vi kallar medeltiden och historiker som till exempel **Peter Brown** menar att kristnandet av romarriket var en långsam **process** snarare än en snabb religiös **revolution**. Kristnandet gick snabbast i städerna och långsammast på landsbygden – ett mönster som känns igen. **Förändring** utgår från de stora städerna. De franska och ryska revolutionerna i modern tid började i städerna Paris och Petrograd (vilket inte nödvändigtvis behöver ses som något positivt) och spreds sedan till de mindre städerna och landsbygdens byar.

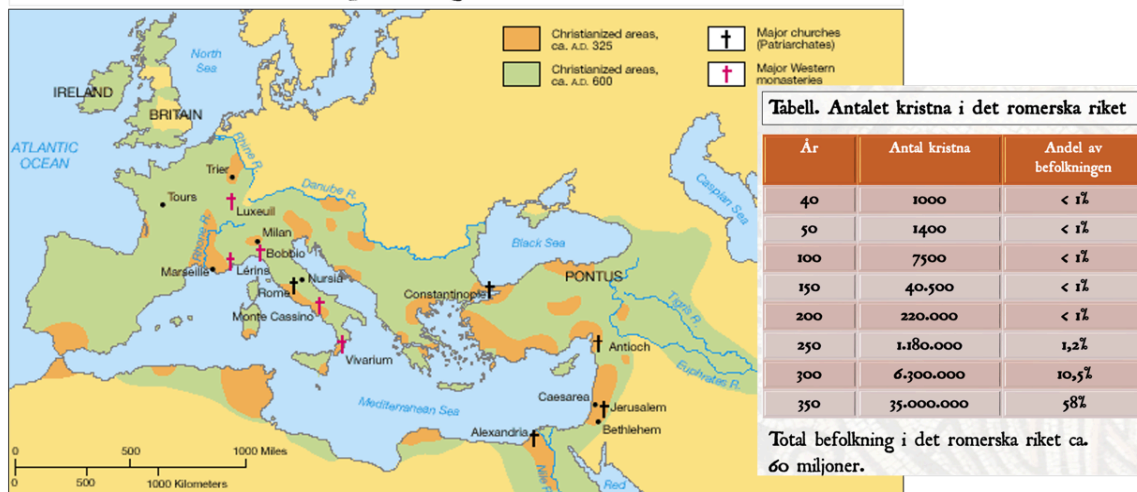
Kristendomen innan det blev romarrikets statsreligion

Kristendomen sågs under första århundradet mer som en judisk **sekt** eller gren snarare än en egen religion. De judiska synagogorna var ofta öppna för icke-judar och tycks ha besökts av intresserade icke-judar som accepterades i den judiska gemenskapen om de levde efter delar av den judiska religiösa lagen. Judarna var dessutom en ganska stor minoritet i romarriket och utgjorde mellan 8–10% av rikets ca. 60 miljoner invånare. Under 100-talet uppfattades

successivt kristendomen som en egen religion och antalet kristna församlingar växte framför allt i städerna och i den östra delen av romarriket.

Karta och tabell som visar spridning och antal

Karta: Kristendomens spridning i romarriket under senantiken

Mycket tyder på att kristendomen först lockade marginaliserade grupper i romarrikets städer, så som judar i **diasporan**, slavar, fattiga, migranter och kvinnor. Kristendomens budskap om likhet inför Gud tilltalade förmodligen många. Antika **kulter** var inte sällan hemliga och exklusiva för en viss grupp, till exempel män, rika med kontakter. Kristendomen var inkluderande, till och med barn var välkomna. Med tiden kom även den romerska elitens män att dras till kristendomen, kanske för att religionen trots allt var socialt flexibel; det gick att vara både rik, mäktig och samtidigt kristen. På 400-talet var de kristna i tydlig majoritet.

De kristna var emellertid inte alltid överens, tidigt var intern splittring och oenighet något som biskopar och kejsare fick handskas med, men religionen var tillräckligt enad för att framstå som en enhet under antiken.

Förföljelser av kristna i romarriket

De första förföljelserna av kristna var när kejsaren Nero på 60-talet bland annat avrättade **apostlarna Petrus** och **Paulus** och anklagade de kristna för den stora branden som hade härjat Rom år 64. Men de första mer **systematiska** förföljelserna sker i mitten av 200-talet. Romarriket var inne i en kris och kejsaren tyckte att invånarna behövde vara noggrannare med de religiösa traditionerna och utföra offer till gudarna. De kristna vägrade ofta offra till de, enligt dem, falska gudarna. Hur många som straffades är mycket osäkert, men det var troligen tusentals kristna som avrättades och torterades, även om förföljelserna ofta överdrevs av kristna historieskrivare som ville visa hur starka de kristna var i tron.

De kanske mest allvarliga förföljelserna skedde i början av 300-talet, då kristna förlorade sina rättigheter och ibland torterades eller rent av avrättades. Många kyrkor revs. De kristna anklagades för att inte dela romerska värderingar. Vid den här tiden var de kristna en stor minoritet som kunde räknas i miljoner – allra flest i städerna. Många berättelser om kristna **martyrer**, kristna som dog för sin tro, kommer från *Den stora förföljelsen* (303–312). En av de mer kända martyrerna från den tiden är Lucia som enligt legenden avrättades i början av

300-talet på Sicilien. Flera religionshistoriker pekar på att martyrskapet var centralt för kristna och att det finns exempel på kristna som aktivt sökte martyrskapet. Förföljelserna upphörde i stort sett helt i och med att Konstantin bli ensam kejsare år 324. Martyrernas roll som andliga förebilder och vägledare övertogs senare av klostrens **munkar** och **nunnor**. För att komma närmare Gud krävdes personliga uppoffringar, enligt många kristna.

Strukturer

Romarrikets kristnande ur strukturella perspektiv

Det finns flera teorier om varför kristendomen växte och blev en världsreligion. Gemensamt för teorierna nedan är att de betonar mer opersonliga krafter som orsaker till att kristendomen växte, snarare än enskilda personers agerande.

Det kristna budskapet och praktiken

En vanlig förklaring till att kristendomen spreds i Romarriket är att budskapet uppskattades av många och fyllde ett tomrum. I ett samhälle där män med rikedom hade mycket mer makt än kvinnor och fattiga, var det kristna budskapet om jämlikhet något nytt och lockande – särskilt för kvinnor. I **Paulus** brev i **Nya testamentet** står det till exempel: *"Här är inte jude eller grek, slav eller fri, man och kvinna – alla är ni ett i Kristus Jesus"*. Ett tydligt budskap om jämlikhet inför Gud. Kristendomen handlade inte om makt, pengar eller status. I stället betonades att man skulle leva ett gott och moraliskt rättfärdigt liv tillsammans med Gud. Även fattiga och maktlösa kunde ses som viktiga i den kristne Gudens ögon.

Kristendomen lovade **frälsning** och evigt liv till alla som följde Jesus. En elak (icke-kristen) romare skrev att enda skälet till att kejsar **Konstantin** lät döpa sig var att kristendomen var den enda religion där han kunde få syndernas förlåtelse trots att han hade mördat sin egen fru och son.

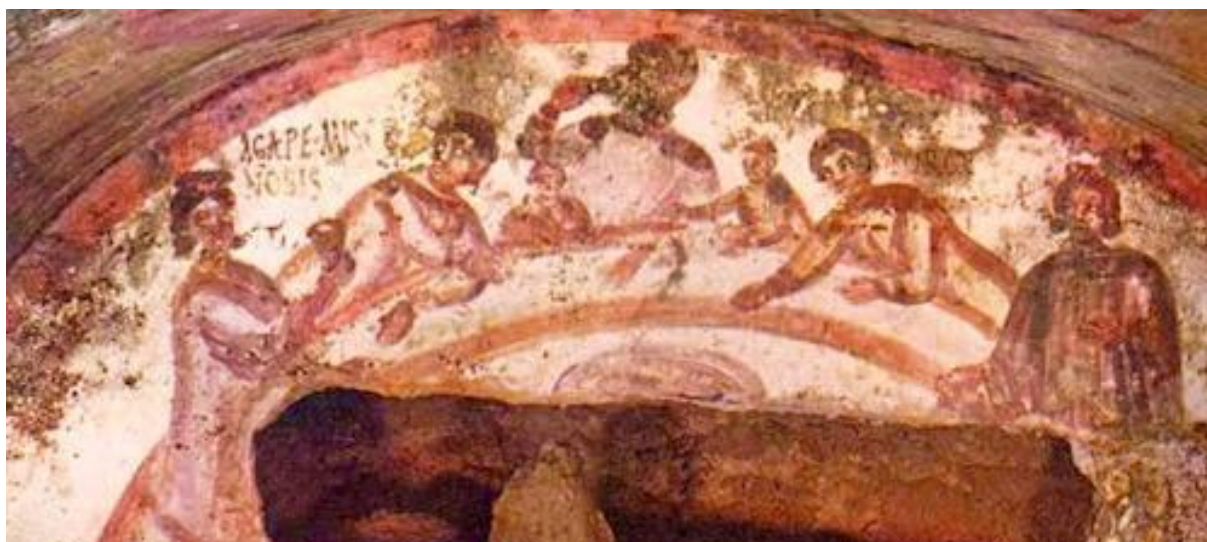

Bild: Fresk från 100-talet som visar hur Kristna firar Agape ("Guds kärlek") kärleksfest – Marcellinus och Petrus katakomber, Rom.

Kristna samlades till gudstjänster och delade måltider, vilket skapade gemenskap. Det blev särskilt viktigt under tider av oro, krig och sjukdomar. Kristna tog hand om de sjuka, gamla

och fattiga – något som inte var självklart i den romerska världen. Även icke-kristna lade märke till denna omsorg. Kanske gjorde det också att fler kristna överlevde i tider av kris? Kombinationen av jämlikhet, hopp, förlåtelse och omtanke kan ha gjort kristendomen attraktiv för många.

Nätverksteorin

Nätverksteorin om varför kristendomen spreds bygger bland annat på hur religiösa grupper växer idag. Enligt den spreds kristendomen inte främst genom offentliga predikningar eller massomvändelser, utan genom personliga relationer i redan existerande sociala nätverk: släktband, vänskapsband, bland arbetskollegor. De judiska **synagogorna** i städerna utanför Palestina utgjorde också ett betydelsefullt socialt nätverk. Dessa platser besöktes inte enbart av judar, utan även av andra intresserade.

Religionsforskare pekar på att kvinnor, även i rikare familjer, drogs till kristendomen och spred kristendomen till männen och barnen. Anpassningen till personernas sociala nätverk var viktigare än att man lät sig omvändas på grund av intellektuell övertygelse. I de romerska städerna var genomströmningen av personer från rikets alla hörn stor och de kristna församlingarna erbjöd ett socialt nätverk och sammanhang för dem som var nya i storstäder som Alexandria, Rom och Kartago. Nätverksteorin förknippas framför allt med religionssociologen **Rodney Stark**. En modern liknelse kan vara hur sympatier och identifiering med olika fotbollslag sprids inom familjer och kompisgäng. Olika nätverk gynnade alltså kristendomens spridning.

Organisationsteorin

Den kristna organisationen, med församlingar och biskopar och präster (**presbyter**), växte stegvis fram under **senantiken**. Kejsare som Konstantin såg att den kristna organisationen kunde användas även för romarrikets mer civila funktioner som rättsutövning och **skatteuppbörd** (insamling av skatter). Texterna var centrala inom kristendomen, ett arv från judendomen, och läs- och skrivkunnigheten inom kyrkan var därför troligen god. Präster och biskopar var med andra ord därför lämpliga för romarrikets **administration** och skötsel. Ett mönster som går igen senare i historien när till exempel de nordiska länderna skapas och kristnas under medeltiden. Organisationen var också en styrka när de kristna församlingarna kommunicerade med varandra, exempelvis för att samordna hur man skulle agera vid förföljelser eller andra hot, men också för att **missionera** den kristna läran.

Monoteistisk trend

Monoteismen kan sägas ha trendat under senare delen av antiken. En av kejsarna på 200-talet införde kulten av **Sol Invictus** som en **övergud** i romarriket. Syftet var att stärka enheten. Kejsarna vid sekelskiftet (200/300) såg kristendomen som en konkurrent till kulten av Sol Invictus och **Jupiter**, något som delvis kan förklara förföljelserna av kristna.

I det **Perserriket** var **Ahura Mazda** den centrala och överlägset viktigaste guden (religion: zoroastrism). Zoroastrismen kan som kulten av Sol Invictus beskrivas som **henoteistisk**, det vill säga att man dyrkar en gud men förnekar inte andra. Monoteistiska religioner som kristendom och judendom förnekar andra gudar.

Ett par, tre andra länder var faktiskt före romarriket med att införa kristendomen som rikets officiella religion. Under första halvan av 300-talet blev kristendomen statsreligion i Armenien, kungariket Iberien (Georgien) och Aksum (Etiopien/Eritrea). Idag kan vi se hur ideologier och politiska uppfattningar sprids snabbt. Högerpopulismen sprids på ett sätt som få hade kunnat ana för bara några decennier sedan. Kristendomens spridning under senantiken låg i tiden och romarriket var som dagens supermakt, USA, också en del av en större trend.

Vad talade emot kristendomens segertåg?

Om det finns faktorer och omständigheter som talar för kristendomens spridning fanns det förstås också krafter och faktorer som stretade emot – det var inte självklart att romarriket skulle bli kristet. Förutfattade meningar och fördomar mot kristna uppstod till följd av de inte gick till gladiatorspelen, på teatern eller till gudarnas offerritualer. De kristna samlades i slutna sällskap, män och kvinnor, sent på kvällarna. Hade de orgier? frågade sig icke-kristna romare. Det var de kristna som bröt med traditionerna inte hedningarna.

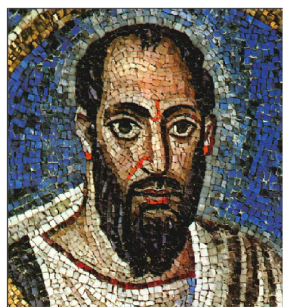
Lärda romare hade också svårt för att de kristna till stor del förkastade den klassiska bildningen, med filosofer som Aristoteles och Platon. Kejsaren Julianus (361–363) ansåg att kristendomen var oromersk och försökte få romarriket att återvända till de gamla gudarna och templen. Han dog dock ganska snart under ett fälttåg mot perserna och den antikristna politiken upphörde. Så sent som år 394 försökte en general att vinna stöd i inbördeskriget mot den katolskt kristne kejsaren genom att lova konservativa krafter i Rom att åter tillåta hedniska symboler och riter. Den kristne kejsaren Theodosius vann emellertid slaget och det var sista gången som kristendomens status på allvar hotades.

Om inte de romerska kejsarna hade blivit kristna hade nog religionen utvecklats på ett annat sätt. Judendomen har ju överlevt sedan antiken, men inte haft samma politiska dominans som kristendomen eller islam. Andra antika religioner som **manikeismen** och zoroastrismen är idag relativt små religioner. Historien kunde alltså tagit en annan väg.

Aktörer

Romarrikets kristnande ur ett aktörsperspektiv

Vilka individer hade makt och inflytande över religionen i romarriket? När vi betraktar kristnandet ur ett aktörsperspektiv är det de enskilda individernas agerande som står i centrum. Alla personerna nedan är betydelsefulla för kristendomens tillväxt och ställning, men på lite olika sätt.

Paulus**Konstantin****Melania****Theodosius I**

Aktör I: Aposteln Paulus som öppnade kristendomen för hedningar

Saul, som också hade det romerska namnet **Paulus**, var en **praktiserande** jude, född utanför Palestina i den judiska **diasporan**. Han talade därför grekiska och skrev sina brev på grekiska, det språk som användes i stora delar av romarriket. Paulus var **skriftlärd** och tillhörde **fariséerna**, vilket innebar att han hade god kunskap om den judiska lagen och Bibelns texter. Till en början förföljde Paulus Jesu anhängare, men enligt **Nya testamentet** omvändes han under en resa till Damaskus. Därefter blev han den viktigaste **missionären** bland **hedningarna**, alltså människor som inte var judar.

Den första **Jesusrörelsen** sågs som en judisk riktning. En avgörande fråga var därför om hedningar först måste följa den judiska lagen, till exempel **omskärelse** och sabbatsregler, för att bli kristna. Paulus menade att de inte behövde göra det. Hans åsikt fick stort genomslag och gjorde det lättare för kristendomen att spridas i hela romarriket.

Paulus reste mellan kristna församlingar i den östra delen av romarriket och skrev brev där han gav råd om både praktiska och teologiska frågor, exempelvis gudstjänster, tro, frälsning och hur kristna skulle leva. Breven är de äldsta texterna i **Nya testamentet** och har haft stor betydelse för kristen tro.

Hur stor betydelse Paulus hade har länge diskuterats. Vissa forskare menar att han, mer än någon annan, formade kristendomen genom att öppna rörelsen för icke-judar och utveckla dess teologi. Andra betonar att Paulus fortfarande såg sig som jude och inte ville lämna judendomen, utan snarare visa hur även hedningar kunde bli en del av Guds folk. Denna senare tolkning har blivit vanligare inom modern forskning.

Enligt traditionen avrättades Paulus i Rom omkring år 64–65, troligen under kejsar Neros förföljelser av de kristna. Eftersom han var romersk medborgare sägs han ha avrättats med svärd i stället för att korsfästas. Oavsett hur man bedömer hans roll är de flesta forskare överens om att Paulus var den person som mer än någon annan bidrog till att kristendomen spreds över romarriket och utvecklades från en judisk rörelse till en världsreligion.

Aktör II: Konstantin den store (272–337) Roms förste kristne kejsare

Tidslinje: Konstantin den stores liv med fokus på hans förhållande till kristendomen

När kristnandet av romarriket ska förklaras är det få personer som är viktigare än **kejsar Konstantin den store**. Om hans tidiga liv vet historikerna ganska lite. Han föddes troligen omkring år 272 och gjorde tidigt karriär som officer i den romerska armén. Efter flera år av inbördeskrig blev han år **312** härskare över den västra delen av romarriket. Tolv år senare besegrade han sin siste rival och blev ensam kejsare över hela imperiet. Enligt den kristna traditionen såg Konstantin före slaget år 312 ett lysande kors på himlen tillsammans med orden: "**I detta tecken ska du segra.**" Om berättelsen är historiskt sann vet vi inte, men den har fått stor betydelse eftersom den kopplar samman Konstantins militära framgångar med den kristna tron.

Konstantin och kristendomen

När Konstantin blev kejsare var kristendomen fortfarande en minoritetsreligion, även om den hade vuxit snabbt under de två första århundradena. De kristna hade dessutom nyligen utsatts för svåra förföljelser under kejsar Diocletianus.

Kort efter sin seger kom Konstantin och hans medkejsare överens om att kristendomen skulle vara en **tillåten religion** i romarriket. De kristna fick tillbaka egendom som beslagtogs under förföljelserna, kyrkor byggdes med statligt stöd och präster fick olika privilegier. Söndagen blev allmän vilodag och flera lagar påverkades av kristna värderingar.

Samtidigt fortsatte Konstantin att visa respekt för de traditionella romerska religionerna. Han förbjöd inte de gamla kulterna och använde under lång tid även traditionella religiösa symboler. De flesta historiker menar därför att hans väg till kristendomen var en **gradvis process**. Han döptes först på sin dödsbädd år 337, något som inte var ovanligt vid den här tiden.

Historiker har länge diskuterat varför Konstantin gynnade kristendomen. Var det av personlig övertygelse eller därför att den kunde stärka hans makt? De flesta forskare menar att båda förklaringarna sannolikt spelade en roll.

En ny huvudstad

Konstantin grundade också en ny huvudstad i den östra delen av riket: **Konstantinopel**. Staden fick snart en tydlig kristen prägel med flera stora kyrkor, även om tempel till de gamla gudarna fortfarande fanns kvar. Läget var strategiskt och gjorde det lättare att försvara rikets gränser mot både germanska folk och Perserriket.

Kyrkomötet i Nicaea

Konstantin nöjde sig inte med att skydda de kristna. Han ville också skapa **enighet** inom kyrkan. År **325** sammankallade han därför det första stora kyrkomötet i **Nicaea**.

Den viktigaste frågan gällde Jesu förhållande till Gud Fadern. Vissa kristna menade att Jesus hade skapats av Gud och därför inte var fullt ut gudomlig. Andra hävdade att Fadern och Sonen hade samma gudomliga natur. Kyrkomötet ställde sig bakom den senare uppfattningen, som blev grunden för den nicenska trosbekännelsen.

Nicaea blev en viktig milstolpe. Kristendomen fick en gemensam trosbekännelse, och kyrkomötet visade samtidigt att kejsaren kunde spela en avgörande roll i kyrkans angelägenheter.

Konstantins betydelse

Konstantin gjorde inte kristendomen till romarrikets statsreligion – det skedde först under kejsar Theodosius i slutet av 300-talet. Däremot förändrade han religionens ställning i grunden. Från att ha varit en ibland förföljd minoritet blev de kristna en accepterad och efter hand gynnad grupp i samhället.

Historikern **Peter Brown** har beskrivit Konstantins regering som början på ett nytt samspel mellan kyrkan och staten. Historikern **Averil Cameron** betonar att kristnandet av romarriket var en lång process, men att Konstantins regering utgjorde dess viktigaste vändpunkt. Därför räknas han fortfarande som en av de mest betydelsefulla gestalterna i den europeiska historien.

Aktör III: Ett liv i tjänst för Gud – Melania den yngre

Historikern **Allan Klynne** beskriver klostren under senantiken som "**drivhus för kristendomen**". Där fördjupades tron och spreds vidare till nya människor och områden. Klostren blev också viktiga centra för praktisk kunskap, exempelvis om sjukvård, jordbruk och utbildning.

En av de mest betydelsefulla personerna bakom denna utveckling var **Melania den yngre**, en rik kvinna från en romersk adelsfamilj. Enligt historikern **Mary Beard** förväntades kvinnor i den romerska överklassen främst stärka familjens ställning genom äktenskap, barn och skötseln av hemmet. De hade sällan någon offentlig roll. Melania följde först denna väg, men efter att hennes två barn dött som små valde hon och hennes make att leva ett asketiskt kristet liv.

Melania levde under 400-talet och är ett exempel på hur enskilda människor kunde påverka kristendomens utveckling. Hon ärvde en enorm förmögenhet men sålde större delen av sina egendomar och använde pengarna till att stödja kristna församlingar samt bygga kyrkor och kloster. Tillsammans med sin make flyttade hon först till Nordafrika och senare till Jerusalem, där hon grundade kloster som blev viktiga centra för kristet liv, särskilt för kvinnor. Flera av nunnorna hade tidigare varit slavar eller tjänare i hennes hushåll.

Genom klostren undervisade Melania i kristen tro, tog emot besökare från hela romarriket och hjälpte fattiga och sjuka. Hon var inte bara en from kristen utan också en ledare och organisatör. Hennes liv visar att kristendomen inte enbart spreds genom kejsare och lagar, utan också genom människor som levde sin tro i vardagen och skapade nya religiösa gemenskaper. Därför räknas hon som en av de personer som bidrog till att forma det kristna klosterväsendet under senantiken.

Melantias liv visar också att kristendomen kunde ge vissa kvinnor nya möjligheter. Kyrkan och klostren blev för en del en plattform för utbildning, ledarskap och inflytande utanför familjen. Även senare gestalter, som den heliga Birgitta, visar hur kristna miljöer kunde ge kvinnor ett större handlingsutrymme än de traditionella samhällsrollerna. Samtidigt levde de fortfarande

i ett mansdominerat samhälle. Därför betonar många historiker att kristendomens betydelse för kvinnors ställning var mer komplex än enbart förtryck eller frigörelse.

Aktör IV: Theodosius den store –kristendomen blir statsreligion

Kejsar **Theodosius I** (379–395) spelade en avgörande roll när kristendomen gick från att vara en tillåten religion till att bli romarrikets statsreligion. Han föddes i nuvarande Spanien och hade en militär bakgrund, men är framför allt känd för sin religionspolitik. När han blev kejsare hade kristendomen redan vuxit sig stark sedan Konstantins tid, men många invånare dyrkade fortfarande de gamla romerska gudarna och flera kristna riktningar konkurrerade med varandra.

År **380** utfärdade Theodosius tillsammans med sina medkejsare **Thessalonikadekretet** (*Cunctos populos*), som slog fast att den **nicenska kristendomen** skulle vara rikets officiella religion. Därmed fick läran om treenigheten – Fadern, Sonen och den helige Ande – kejsarens stöd, medan andra kristna riktningar, särskilt arianismen, förlorade sin ställning.

Året därpå sammankallade Theodosius **kyrkomötet i Konstantinopel**, där den nicenska trosläran bekräftades. Samtidigt begränsades andra kristna grupper genom lagar och förbud. Forskare betonar dock att utvecklingen inte enbart drevs av kejsaren. Kyrkans ledare, särskilt biskop **Ambrosius av Milano**, hade också stort inflytande över religionspolitiken.

Under Theodosius regering blev det också svårare att utöva de traditionella romerska religionerna. Åren **391–392** förbjöds offentliga hedniska offer och ceremonier, och många tempel stängdes. Under samma tid förstördes **Serapeion**, ett av den antika världens mest berömda tempel. De **olympiska spelen**, som hade nära koppling till den grekiska religionen, upphörde också under denna period. En stark symbol för förändringen var att den heliga elden i Vestatemplet i Rom släcktes år 391, efter att ha brunnit i århundraden.

Theodosius kristnade inte romarriket på egen hand – utvecklingen hade pågått länge – men under hans regering blev kristendomen den dominerande religionen i staten. Efter honom var det i praktiken otänkbart att en romersk kejsare inte var kristen. Kyrkan fick också en allt större roll i det offentliga livet genom lagstiftning, högtider och religiösa ceremonier.

Historiker har bedömt Theodosius på olika sätt. Han har kallats "**den siste store kejsaren**" i det enade romarriket, men också kritiserats för en politik som bidrog till ökad intolerans mot hedningar och andra kristna riktningar. De flesta forskare är ändå överens om att hans regeringstid markerar den avgörande övergången från ett religiöst mångfacetterat romarrike till ett kristet imperium, vars inflytande kom att präglade Europa under senantiken och medeltiden.

Kejsarnas makt – förändring uppifrån och ner

När historiker undersöker hur samhällen förändras brukar de ofta använda perspektiven: förändring uppifrån och ner (**top-down**) eller underifrån (**bottom-up**). Sker förändringen genom beslut från makthavare, eller genom att vanliga människor driver fram förändringen? De två perspektiven på förändring kan kombineras både med fokus på enskilda aktörer och strukturella och opersonliga krafter.

När Romarriket blev kristet var kejsarnas beslut mycket viktiga – ett tydligt exempel på top-down-perspektivet. Men det dröjde till 300-talet innan kejsarnas beslut var till de kristnas fördel. Kejsar Konstantin var först med att tillåta och gynna kristna. Några decennier

senare gjorde kejsar **Theodosius I** kristendomen till den enda tillåtna religionen i riket. Han stängde **hedniska** tempel och förbjöd de Olympiska spelen, bland annat för att de hade koppling till de gamla gudarna. Kejsarnas beslut fick stora konsekvenser.

I slutet av 300-talet hade kristendomen blivit maktens religion. Folk som inte var kristna – så kallade **hedningar** – tvingades ibland att **konvertera**. Samtidigt menar historiker som **Peter Brown** att många hedniska traditioner levde kvar länge, särskilt på landsbygden. I många fall efterlevdes inte kejsarnas beslut och man fortsatte helt enkelt att utföra hedniska ritualer, vilket visas av att många kejsare stiftade nya lagar om förbud mot exempelvis offerritualer under senantiken. Men utan kejsarnas tvångsmakt hade Europas religiösa karta troligen sett helt annorlunda ut. Kristendomens spridning skedde både från ovan och underifrån, men rörelserna var olika starka vid olika tider – den tidiga kristendomen spreds underifrån medan under senantiken kom trycket mer ovanifrån via kejsarliga lagar och påbud.

Sammanfattning av Romarrikets kristnande i punktform

- **Romersk religion före kristendomen**
Romarna var religiöst toleranta och dyrkade många gudar. Kristendomen sågs som avvikande eftersom den var monoteistisk och krävde exklusiv tro och dyrkan.
- **Kristendomens attraktionskraft**
Budskap om jämlikhet, omsorg om fattiga och löftet om evigt liv lockade särskilt kvinnor, slavar och utsatta. Religionen spreds via nätverk, framför allt i städerna.
- **Förföljelser och motstånd**
Kristna förföljdes periodvis, eftersom de kristna vägrade utföra hedniska ritualer. Men förföljelserna kunde inte stoppa tillväxten.
- **Kejsarens roll – förändring uppifrån**
Konstantin legaliserade kristendomen och gynnade kyrkan. Theodosius I gjorde kristendomen till statsreligion och förbjöd gamla hedniska kulturer.
- **Stark organisation gav styrka**
Den kristna kyrkans struktur med präster och biskopar gav stabilitet och möjliggjorde effektiv spridning och förvaltning. Kyrkan blev en maktfaktor även politiskt.
- **Betydelsefulla aktörer**
Paulus spred kristendomen till icke-judar. Konstantin gynnade kyrkan av både strategiska och religiösa skäl. Melania den yngre byggde kloster och stödde kristet liv. Theodosius I gjorde kristendomen till statsreligion.
- **Kristnandet – en långsam process**
Trots lagar och kejsardekret levde hedniska traditioner kvar länge, särskilt på landsbygden. Historiker ser kristnandet som en gradvis omvandling snarare än en plötslig revolution.

Ordlista

Abdikera - Att frivilligt avsäga sig makten, särskilt en monark som lämnar sin tron.
Apostel - En person som är utsänd för att sprida ett religiöst budskap; särskilt Jesu tolv lärjungar.
Diaspora - Ett folk som lever utspritt utanför sitt ursprungliga hemland, t.ex. . judisk diaspora.
Eremit - Person som lever i religiös avskildhet, ofta i ensamhet för att fokusera på andlighet.
Farisé - medlem av en judisk religiös riktning under antiken, känd för strikt tolkning av lagen och religiösa regler.
Hednakristna - I kristendomens tidiga historia: icke-judar som konverterade till kristendomen.
Hedning - Ursprungligen en person som inte tillhörde de abrahamitiska religionerna; ofta negativt laddat.
Judekristna - Tidiga kristna som var etniska judar och följde både judiska och kristna traditioner.
Konvertera - Att byta religion eller trosuppfattning.
Martyr - En person som dör för sin tro eller övertygelse; ofta hyllad som helig.
Monoteism - Tron på en enda gud (t.ex. kristendom, islam, judendom).
Polyteism - Tron på flera gudar (t.ex. hinduism, antikens grekiska religion).
Pontifex Maximus - Högsta prästen i det antika Rom; senare en titel för påven.
Presbyter - En äldre eller ledare inom den tidiga kristna kyrkan; föregångare till prästämbetet.
Radikal - Någon som vill genomföra grundläggande förändringar; kan vara politiskt eller religiöst.
Republik - Roms statskick innan kejsardömet där valda politiker styrde romarriket. Idag stat med president som statschef.
Sol Invictus - "Den obesegrade solen"; en romersk solgud som dyrkades särskilt under senantiken.
Soldatkejsarna - Romerska kejsare under 200-talet som kom till makten genom militären.
Statsreligion - religion som av staten erkänts som officiell och ges en särställning, ofta med särskilda rättigheter eller privilegier.
Styliter - Kristna asketer som levde på pelare för att komma närmare Gud och undvika världsliga frestelser.
Tetrarki - Ett styrelsesystem med fyra härskare; infördes av kejsar Diocletianus i Romarriket.

Referenser

Källor (referenslitteratur)

Mary Beard. (2016). SPQR A History of Ancient Rome. Profile Books.
 Peter Brown. (2013). Rise of Western Christendom. John Wiley and Sons.
 Allan Klynne. (2025). Konstantin den store: Roms förste kristne kejsare. Natur och Kultur.
 Stephen Mitchell. (2014) A History of the Later Roman Empire, AD 284–641. John Wiley and Sons.
 Tarald Rasmussen, Einar Thomassen. (2007). Kristendomen - En historisk introduktion. Artos & Norma Bokförlag.

Källor på nätet

Wikipedia, engelsk artikel. https://en.wikipedia.org/wiki/Melania_the_Younger (Hämtad: 2025-07-18).
 Nationalencyklopedin, Paulus. <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/paulus> (hämtad 2025-07-14).
 Nationalencyklopedin, Theodosius I. <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/theodosius-i> (hämtad 2025-07-14)

Poddar

<https://www.sverigesradio.se/avsnitt/konstantin-den-store-fralsare-och-tyrann> (sändes 29 maj 2025 i SR och P1)